

Farver ved sit kar. Dansk Folkemuseum, Brede.

tilberedes på apoteker og hjælper mod hoste og svindсот.

Farmakopeen 1772 anfører urt og blomster. Planten er sveddrivende og sårlægende, vandudtræk feberstillende og beforder opspytning; til omslag på fnat og kløe (1837; 3). Bundet om halsen værner den mod »småpokker« (4) og børn mod at blive blinde af kopper (1807; 5). – Rødderne m.m. indgives hest med stivkrampe (6).

LITTERATUR (1) 841 1577,32b; (2) 1004b 186,191; (3) 718 1837,21; (4) 273 183; (5) 217 35; (6) 83 53.

FARVNING, BØRNELEG

Bladene farver grønt og blåt (1), pustes tobaksrøg mod blomsterne, bliver de grønne (2).

Jyske børn har på flg. måde leget med blomsterstanden af blåhat, blåmunke, djævelsbid og kornblomst: stilken klemmes fast af lillefingeren i knyttet hånd, blomsterstanden drejes nogle gange rundt, fikseres let af pegefingern, hånden rækkes frem mod en kammerat, pegefingerns tag løsnes, og idet stilkens elasticitet får den til

at dreje modsat vej, siges remser: »Blåmand, blåmand, vend dig om!« (Thy), »bådsmand, bitte bådsmand, kør (eller: drej) rundtenom!«, »gammelmand, kør rundtenom!« (NJylland), »blåmand, blåmand, rend runden om (eller: vend dig omkring), så skal du få en (eller: min) guld-ring!«, »blåmaj, blåmaj, løb rundten omkring, så skal du få en sigtering!« (=brødkrumme) eller: »— så skal du få et guldæg!« (Vendsyssel), »Wolle, Wolle, vend dig om og se din oldemor kommer!« (SJylland), »Wolle, Wolle, vend dig om og se en fugl der flyver!« (NSlesvig), »Wolle, Wolle, vend dig om og hør folket synger!« eller »Wolle, Wolle, vend dig og se, hvordan solen drejer!« (3), »Wolle, Wolle, vend dig om, vend dig sønder, vend dig nør, vend dig ind ad bondens dør!« (Slesvigs vestkyst o. 1870; 4).

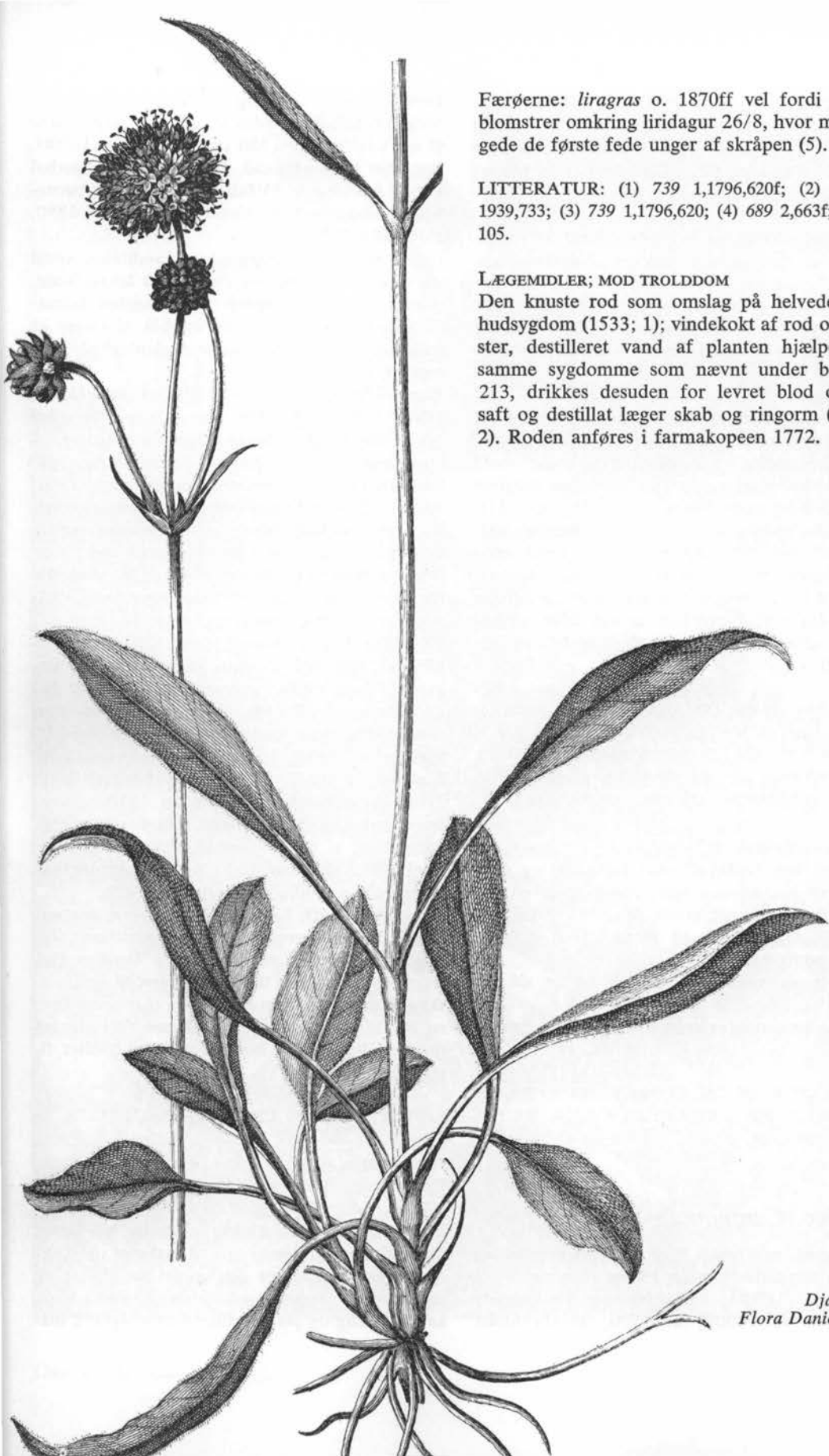
Den strunkne blåhat mod lyset gaber · og viser solen de nye sko *Jeppe Aakjær* (5).

LITTERATUR: (1) 77 1795,65; 739 1,1796,622; 398 1806,128; (2) 398 1821,152; (3) 228e 2,739 og tb. 52, 87; 438 119; 488g 1,1900,3; 488l 118; 830 8,46; 363 12/11 1925; 161 1906/23:1173; 958 1941,223; 634 14332 (o.1900); (4) 783b; (5) 1002h 11.

Djævelsbid, *Succisa pratensis*

Den skråtstillede, korte jordstængel er afstumpet, de nedre blade æg-, de øverste lancetformede, de blå blomster samlet i tætte halvkugleformede hoveder. Almindelig på tørveholdige enge og overdrev, i fugtige krat. Blev forhen indplantet i haver (1).

Dens blomst er rund, en blå kugle på rank stængel, den ligner en lillebitte ballon i en tyk snor, sendt til vejrs i sommerleg *Jens Jacob Jensen* (2). *Djævelsbid* 1533ff, iflg. legenden blev djævelen så ærgerlig over menneskenes brug af plantens fremragende lægekræfter bl.a. mod pest, at han bed roden næsten helt af (3); *djævelsurt* 1703, *fandensbid* 1796–1821, *fandens afbid* Bornholm o. 1870, *troldrod* Jylland 1800ff; *knopurt* 1648, *engknop* 1648–1845, *blåknop* o. 1700, *blåknop* 1768–1821 og *engknop* 1793, 1917; *grønblad* 1768, 1800-t, anvendt til grønfarvning; *blåleger* VJylland o. 1870, *Wolle vend dig om* Sønderjylland, så blåhat ovenfor, *djævelsstik* 1891, *djævelens rod* Jylland o. 1910, *engmunke* Bornholm o. 1870ff, om efterleddet se blåmunke s. 219; *dreng* Roskildeegnen, vel oprindeligt til anden plante med knapformet blomsterstand, se engskgræs bd. 3 (4).

Færøerne: *liragras* o. 1870ff vel fordi planten blomstrer omkring lridagur 26/8, hvor man fangede de første fede unger af skråpen (5).

LITTERATUR: (1) 739 1,1796,620f; (2) 151 12, 1939,733; (3) 739 1,1796,620; (4) 689 2,663f; (5) 751 105.

LÆGEMIDLER; MOD TROLDDOM

Den knuste rod som omslag på helvedesild = hudsygdom (1533; 1); vindekokt af rod og blomster, destilleret vand af planten hjælper mod samme sygdomme som nævnt under blåhat s. 213, drikkes desuden for levret blod og pest, saft og destillat læger skab og ringorm (1546ff; 2). Roden anføres i farmakopeen 1772.

Djævelsbid.
Flora Danica, 1767.

Bestanddel af brændevinsudtræk mod bl.a. feber, i pestakvavit og drik mod alle sygdomme (o. 1700; 3), i »Herr Niels' dråber« (4); hjælper for halsbetændelse (5), »djævelens rod« (denne plante?) mod blodgang = dysenteri (6).

Hest med springorm indgives dekokt af roden, planten er sammensnerpende og af dyrlæger anvendt til at rense og læge sår i hoven som følge af oprådt søm (7). Nævnt blandt midler for hestens gulsot, roden hænges om dens hals for negl i øjet = keratitis, gives i foderet som værn mod pest (8).

Roden er bestanddel af brændevinsudtræk til husdyr og mennesker fordærvet af hekseri (9), i magiske midler mod hekseri hos kvæg, uheld ved smørkærning, syge svin (10), roden indgives heste, hvis der er trolddom i stalden (1800-t; 11); med andre rødder, dyvelsdræk, koralsten og trylleformel skal den lægges under lagnet mod brudt ægteskabslofte forårsaget af onde mennesker; for hinde over øjet hos folk og fæ anbringes terninger af djævelsbid- og katastrod, opgravet ved aftagende måne, i rød silketråd om halssken (12).

(1) 703 84a; (2) 841 1577,33; (3) 488 o 281, 302; (4) 747 97f; (5) 718 1837,21; (6) 488i 4,613; (7) 739 1, 1796,620; 398 1806,127; 936 3,1837,162; (8) 83 28, 52,71; (9) 488 o 236; 83 228 (1700-t); (10) 328f 1, 34,36,63; (11) 83 134; (12) 328f 1,33f,36f,41,63.

FARVNING, HØSTREGEL

Afkog af den friske urt skal farve uld og garn grønt, af den tørrede gult, roden giver en gul farve, bladene farver grønt, med jernvitriol sort (o. 1800; 1). Anvendt på Færøerne til at farve grønt med (o. 1800; 2).

Blomstringen viser, når det er tid at slå hø (1796; 3).

Jyske børns remseleg med blomsterne er omtalt s. 214.

LITTERATUR: (1) 739 1,1796,620; 576 4,1799,400; 398 1806,127; 936 3,1837,162; (2) 873 154; 518 179, 227f; (3) 739 1,620.

Klokke, *Campanula*

Urter med mælkesaft, blå klokkeformede og foroven femdelte blomster i klase eller top.

Klokke o. 1450ff, *klokkeblomme* (= -blomst) slutningen af 1400-t, o. 1700, *klokkeblomst*

1694ff, *bjældeblomst* og *blåbjælde* 1769; *fingerborg* 1775ff; Bornholm o. 1870ff, *fingerbjerg* Ø og VJylland o. 1880 og *fingerbøl* o. 1870ff, *fingerhat* Sønderjylland, *fingerhætte* se *fingerbøl* s. 65; *knaldhætte* SVJylland o. 1880 af børneleg, se nedenfor; *blå fingerbøl* Salling o. 1890, *blåkrukke* SVSjælland.

LIDEN KLOKKE, *Campanula rotundifolia*, spæd og sirlig 15–60 cm høj vækst med langstilkede, runde grundblade og op ad stængelen lancet-til linjeformede blade; de lyseblå blomster er nikkende. Almindelig ved veje, gærder, på tørre marker, i krat.

Engklokke o. 1700, 1793; NVFyn, *hedeklokke* 1890, *kirkeklokke* Thy, *prinsessens fingerbøl* NVSjælland og *fandens fingerbøl* Agersø. – Grønland: *tikusak*, *tikerusat* 'ligner et fingerbøl'. ENSIDIG KLOKKE, *Campanula rapunculoides*, bliver 25–80 cm høj, har oprette stivhårede stængler, groft takkede blade og blomsterne vender til samme side. Alm. i haver og ved byer, hvor den med sine dybtsiddende rodknolde, vandrette formeringsrødder og vidt omkringsøgende jordstængler ofte er et besværligt ukrudt.

Vild eller liden rapunsel 1688, 1784, *rapunselklokke* 1796, 1821 – man har spist de dybtliggende, fingertykke ammerødder ligesom den dyrkede rapunselklokke, *Campanula rapunculus*; disse rødder gror undertiden parvis: *bukser* V-Sjælland o. 1870, *bukserod* og *buksedreng* N-Sjælland o. 1920, jf. *damelår* Sønderjylland, *kvindelår* østlige Sønderjylland o. 1870 og *jomfrulår*; *munkerod* SVJylland, planten blev måske indført af munke i middelalderens slutning; *julekål* MSjælland o. 1920 lånt fra skvalderkål, der også har hvidlige underjordiske dele.

Havepest 1846ff, *havens skræk* Ålborg, *gartnerskræk* Jelling, *havesyge* NVFyn, *jordkræft* Tåsinge og *jordpest* Lolland, *fandens kirsebær* Falster o. 1870 måske lån fra et navn til sort nat-skygge, et andet haveukrudt; *Per Hus' urter* Lyø: en Per Madsen kaldt Hus skal have ført planten til øen; *årsdalemøg* Bornholm opkaldt efter fiskerlejet Årsdale.

LITTERATUR: 689 1,254ff; 519 28; 521 93,270.

ANVENDELSE

En ko med urintrang indgives ølafkog af planten (1785; 1).

Bladsaften af liden klokke giver en blå farve, blomsternes saft kan bruges til malerier og skrivning, med alun farver den grønt; dens blade og unge rod kan spises, også roden af ensidig klokke er spiselig og planten blev derfor dyrket, bla-